

МАРКЕТИНГ

УДК 378.015.31:17.022.1]:330

DOI: <https://doi.org/10.37734/2409-6873-2024-2-9>АКАДЕМІЧНА ДОБРОЧЕСНІСТЬ ЯК ІМПЕРАТИВ
ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ В СИСТЕМІ ВИЩОЇ ШКОЛИ

І. Б. БАБУХ

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри маркетингу, інновацій та регіонального розвитку;

П. С. НІКІФОРОВ

старший лаборант кафедри маркетингу, інновацій та регіонального розвитку,
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

Анотація. Мета статті полягає в аналізі змісту поняття «академічна доброчесність» та практики її застосування в Україні та країнах ЄС. Методика дослідження включає аналіз законодавчих норм, спрямованих на утворення академічної доброчесності та найбільш успішних європейських практик боротьби з порушеннями академічної доброчесності і включає заходи, які пропонуються українською академічною спільнотою для розв'язання цієї важливої проблеми. **Результати.** Законодавчі зміни, які створюють правові засади утвердження академічної доброчесності у ВНЗ України формує Закон України «Про освіту», який розкриває зміст цього поняття достатньо повно. В європейських країнах існує своя специфічна практика боротьби з порушеннями академічної доброчесності та запобігання їм. Викладачі-науковці та здобувачі вищої освіти – студенти не тільки мають різні вимоги до дотримання академічної доброчесності, але і різний рівень відповідальності за її недотримання. В Україні на основі вивчення досвіду інших держав реалізується політика академічної доброчесності на рівні багатьох окремих вузів. **Практична значущість результатів дослідження.** Значущість усвідомлення академічної доброчесності як імперативу для освітнього процесу в системі вищої школи України буде сприяти створенню продуктивного середовища для розвитку інтелектуальної та духовної культури серед студентів і науковців.

Ключові слова: академічна доброчесність, освітній процес, наукові дослідження, плагіат, морально-етичні цінності, списування, етична поведінка, академічна відповідальність, академічна культура, кодекс честі студента, етичний кодекс викладача.

Постановка проблеми в загальному вигляді та зв'язок із найважливішими науковими чи практичними завданнями. Сучасна Україна переживає всебічне реформування всіх ланок освіти, зокрема і вищої. Сьогодні цей процес диктується євроінтеграційними прагненнями нашої держави, необхідністю дотримання світових вимог і стандартів в освіті та, безумовно, потребою у відповідності вітчизняних дипломів європейським стандартам. Вища школа як соціальний інститут включає в себе багато різноманітних характеристик, серед яких академічна доброчесність виглядає як не просто один із складників вищої школи, а є тією вимогою, тим імперативом, якого беззастережно повинні дотримуватися всі учасники сучасного освітнього процесу в її системі. Саме тому дослідження наявних у вітчизняній освітній галузі проблем академічної доброчесності з урахуванням міжнародного досвіду є надзвичайно актуальною проблемою, вирішення якої дозволить університетам ефективно боротися з академічним плагіатом і забезпечувати належні стандарти якісної освіти та наукових досліджень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Багато українських дослідників зосереджують увагу на проблемі академічної доброчесності. Серед них можна відзначити Д. Загірняка, Ю. Калиновського, А. Мельниченка, В. Ромакіна, В. Сацика, Т. Фінікова, Т. Яворську, Т. Ярошенка та інших науковців. Освітня та наукова спільнота звернула увагу на такі роботи як «Академічна доброчесність: міфічна концепція чи дієвий інструмент забезпечення якості вищої освіти?» В. Сацика; «Як просувати цінності академічної доброчесності в українських університетах?» Є. Ніколаєва; «Академічна культура як необхідна передумова ефективного управління сучасним університетом в умовах автономії» Т. Добко, а також монографію «Академічна чесність як основа сталого розвитку університету» під загальною редакцією Т. Фінікова та А. Артюхова, видану у 2016 році. Усі вони під різними ракурсами аналізують проблеми академічної доброчесності в т.ч. у системі вищої школи України та намагаються показати різноманітні підходи для розробки ефек-

тивної політики забезпечення академічної доброчесності у вітчизняній вищій школі.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є аналіз змісту самого поняття «академічна доброчесність», шляхів її досягнення на базі існуючого законодавства та наявних практик як на національному, так і на міжнародному рівнях задля стимулювання високої якості вищої освіти.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Поняття «академічна доброчесність» різні автори в різних джерелах трактують по-різному, проте загальним підходом є включення в це поняття таких цінностей як чесність і ретельність у наукових дослідженнях та навчальному процесі, підтримка академічних стандартів, запобігання плагіату, фальшуванню. У цілому доброчесність усвідомлювалося українцями ще з часів Київської Русі, а в сучасних умовах звертаються до цього давнього поняття під впливом розвитку тих негативних характеристик соціуму, які пов'язані з корисливістю, нечесністю, непорядністю тощо. В системі вищої школи здобувачі повинні постійно пам'ятати, що незважаючи на різноманітні проблеми у навчанні, їм не варто застосовувати недоброчесні практики. Про це постійно нагадують у більшості провідних університетів світу [1].

Міжнародний центр академічної доброчесності визначає останню як необхідність застосування п'яти засадничих цінностей: справедливості, довіри, чесності, поваги та відповідальності. Студент повинен усвідомлювати, що списати – це може і просто, але роблячи це він не лише перестає бути чесним і порядним перед своїми товаришами в аудиторії і перед самим собою, але в цілому нівелює цінність освіти [3].

В Україні поняття «академічна доброчесність» як важливий складник державної політики у сфері освіти вперше зафіксовано в новому Законі України «Про освіту» редакції 2017 року. Саме в цьому законі законодавчі зміни були спрямовані на утвердження академічної доброчесності в кожній студентській групі, на кожній кафедрі, факультеті.

В європейських країнах існує практика боротьби з порушенням академічної доброчесності та запобігання їй. При цьому багато країн мають свої національні специфічні особливості такої практики від: запровадження дисциплін з академічної доброчесності (Швеція) до створення Офісу незалежного арбітражу з питань дотримання академічної доброчесності (Англія). Вважається, що система освіти в Україні є одним з лідерів за рівнем корумпованості, а соціологічні дослідження засвідчують, що наша країна відрізняється високим рівнем масового прояву академічного шахрайства серед студентів. Практично 100% вітчизняних студентів під час навчання

хоч раз списували, а дуже часто списували більше половини опитаних, дають списувати теж 100% студентів і всі вони не засуджують тих хто списує, і тих хто дає списувати. Водночас за результатами таких досліджень абсолютна більшість студентів знайомі з таким поняттям як академічна доброчесність [5]. Таким чином, можна констатувати, що вітчизняні студенти, наприклад, ставляться до списування як до несуттєвого, незначного явища і аж ніяк не вважають його негативним, а це тільки свідчить, що студенти не усвідомлюють своєї власної готовності до виконання професійних завдань в рамках відповідної діяльності.

Списування, дослівне копіювання тексту під час складання екзамену чи заліку призводить до несправедливої оцінки знань, адже засвідчує чи чесно студент навчається та, чи зможе він чесно працювати у майбутньому, тобто чи зможе майбутній фахівець успішно здійснювати професійну діяльність самостійно. Сама суть освітнього процесу вимагає щоб академічна доброчесність була її наріжним каменем, виступала своєрідним імперативом, тобто беззастережною вимогою при набутті студентом необхідних для майбутньої професії навичок і компетентностей. Більше того – саме корумпованість освіти та академічна недоброчесність у ній в цілому негативно впливають на моральний стан суспільства, професіональні якості фахівців та на соціально-економічний розвиток країни загалом [2].

Саме явище академічної доброчесності базується на згоді усіх членів академічного середовища дотримуватися правил і належно виконувати покладені на них обов'язки. Це означає, що як викладачі, так і студенти повинні діяти з чесністю та відповідальністю. Для викладачів це означає не тільки проведення чесних досліджень та надання об'єктивної оцінки, але й відкритість до зворотного зв'язку та відповідальність за власні дії. Зі свого боку, студенти повинні дотримуватися академічної чесності, уникаючи плагіату та будь-яких форм шахрайства. Це важливо для забезпечення інтелектуальної чесності та збереження високого стандарту освіти.

У законодавстві зазвичай встановлюються певні стандарти та очікування щодо етичної поведінки, яких повинні дотримуватися всі учасники освітнього процесу. Наприклад, згідно п. 4 ст. 42 Закону України «Про освіту», порушенням академічної доброчесності вважається академічний плагіат, самоплагіат, фабрикація, фальсифікація, списування, обман, хабарництво, необ'єктивне оцінювання. Забезпечення академічної доброчесності науково-педагогічними працівниками означає виконання ними багатьох конкретних дій серед яких виокремимо відзначення джерела інформації при використанні ідей чи розробок, посилання на достовірну інформацію про

методики і результати досліджень, усвідомлення та дотримання норм законодавства про авторське право та суміжні права тощо. Серед здобувачів освіти дотримання академічної доброчесності вимагає також дій, які забезпечують і етичну поведінку, і високий стандарт навчання. Серед таких дій, в першу чергу, виокремимо самостійне виконання навчальних завдань, посилення на джерела інформації, надання достовірної інформації про результати власної навчальної або наукової діяльності або виконання методик досліджень і джерел інформації [4].

За недотримання вимог академічної доброчесності і викладачі-науковці, і здобувачі вищої освіти можуть притягуватися до академічної відповідальності хоча негативні результати, які можуть мати місце у разі недотримання вимог доброчесності у викладачів і студентів можуть бути різними: від неприсудження або позбавлення наукового ступеня чи вченого звання у викладачів-науковців до позбавлення академічної стипендії чи пільг з оплати навчання у студентів, здобувачів освіти в системі вищої школи.

В Україні ситуація з проблем академічної доброчесності, на думку фахівців, поступово покращується. Вивчення досвіду інших держав, розробка політики забезпечення академічної доброчесності на національному рівні та рівні окремих вузів, упровадження в країні необхідних законів сприяють прийняттю та підтримці всіма учасниками освітнього процесу академічної доброчесності. Заклади вищої освіти України свого часу отримали від МОН Рекомендації з академічної доброчесності та Розширений глосарій термінів і понять. В умовах сьогодення для науково-педагогічних працівників ВНЗ і здобувачів вищої освіти проводять різноманітні заходи (тренінги, семінари, курси тощо).

Зрозуміло, що процес викорінення академічного шахрайства в нашій країні потребує тривалого та системного підходу. Однак важливо відзначити, що серйозна робота в цьому напрямку вже триває. Проведення таких заходів сприяє формуванню свідомого ставлення до принципів академічної чесності, надає учасникам необхідні знання та навички для відповідальної поведінки в академічному середовищі. Такий підхід сприяє побудові довіри між всіма учасниками освітнього процесу та стимулює підвищення рівня якості освіти в цілому. Разом із тим важливо продовжувати розвивати і впроваджувати нові методи та стратегії в цій сфері для досягнення мети – створення справедливого та доброчесного освітнього середовища [2].

Кодекс академічної доброчесності Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича був створений згідно міжнародних стандартів на базі Конституції України і профільних законів, а також Статуту та внутрішньо-правових

документів університету. Усі працівники, співробітники та студенти, які задіяні в освітньому процесі Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича зобов'язуються дотримуватися правил і норм спираючись на загальноєвропейські принципи академічної доброчесності [6].

Здійснення політики академічної доброчесності в сфері освітнього процесу можна візуально відображати через знайомство з офіційними сайтами університетів під рубрикою «Академічна доброчесність». У Чернівецькому національному університету імені Юрія Федьковича виокремлюють такі складові системи формування академічної доброчесності як нормативна база, інформаційна база, інструменти втілення в життя академічної доброчесності, структурні підрозділи та відповідні комісії, інструменти та засоби контролю дотримання академічної доброчесності [2].

Наголосимо, що академічна доброчесність виступає як ключовий елемент педагогічної культури, включаючи набір етичних принципів і правил, які визначаються законодавством і стосуються безпосереднього виконання викладацьких та наукових обов'язків [7]. Відповідно така культура виступає як складова, своєрідне особистісне утворення, яке базується на системі цінностей, теоретичних і практичних знань, умінь та навичок особистості викладача, які забезпечують як вдале застосування інтелекту, психоемоційних особистісних якостей і властивостей для здійснення ефективної професійної діяльності.

В європейських країнах існують широко поширені методи та інструменти для боротьби з плагіатом та його профілактики, оскільки це є одним з найбільш поширених явищ академічної недоброчесності. Різні країни мають свої сильні та слабкі сторони в цьому плані. У багатьох європейських країнах не існує чіткої думки щодо того, що саме є плагіатом, і які конкретні дії студентів можуть бути визнані як академічно нечесні. Однак існує загальний консенсус щодо того, що використання плагіату в 25% тексту є надто високою нормою і вважається академічною нечесністю. Незважаючи на це, у багатьох країнах Європи дуже мало студентів, які звинувачуються у плагіаті, і тільки обмежена кількість з них зазнає реальних санкцій. Така ситуація свідчить про нестабільність у боротьбі з плагіатом та про потребу в подальшому вдосконаленні систем контролю та санкцій [11].

Наявна в Україні і достатньо поширена думка, що в Європі плагіату немає, адже за нього відразу студента відраховують, в цілому не відповідає дійсності. Плагіат серед студентів поширений у всіх європейських країнах, проте він виявляється далеко не завжди. Санкції на нього накладають, як правило, у незначній частині випадків, тому для студентів він не є обов'язково небезпечним. Багато країн ЄС мають формальні, незрілі інституційні процедури

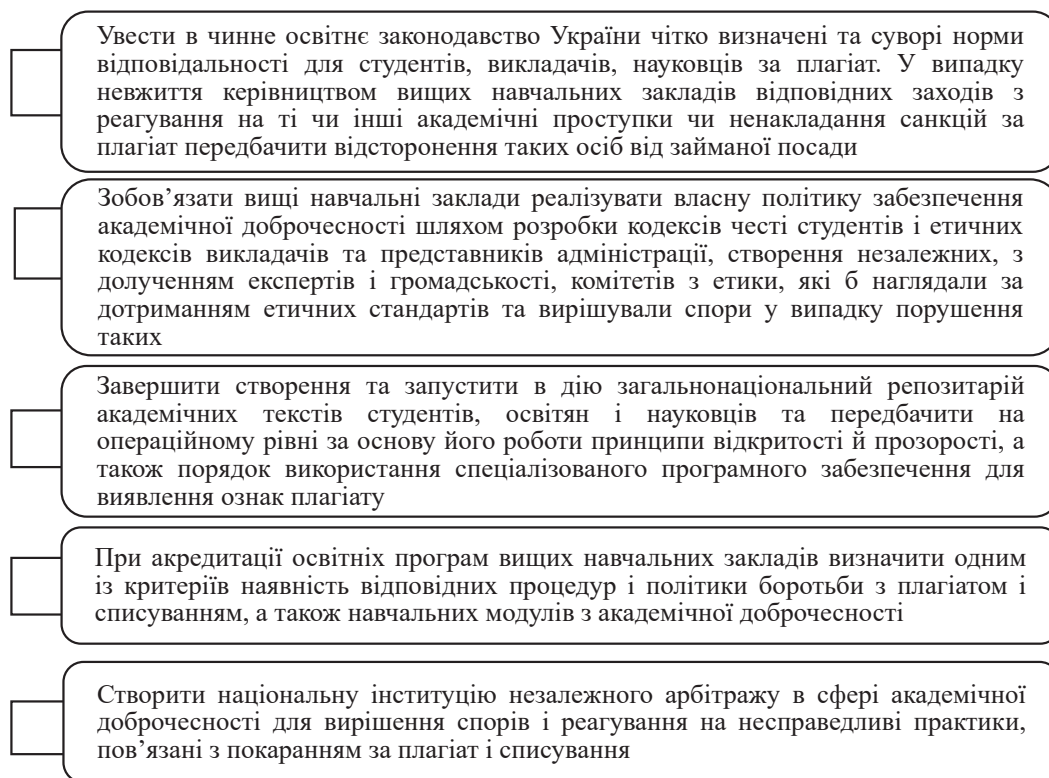

Рис. 1. Заходи для підвищення інтегративності й ефективності системи забезпечення академічної доброчесності в українських ВНЗ

Джерело: [9]

боротьби з академічною недоброчесністю, будь-яка країна або університет не мають ідеального способу протидії академічним зловживанням.

Будь-яке з акредитаційних агентств країн ЄС також немає у своєму арсеналі уніфікованих процедур оцінки політики університетів щодо дотримання академічної доброчесності. Швеція – мабуть єдина країна, яка внесла правила стосовно реагування на академічні зловживання та плагіат безпосередньо до свого національного законодавства.

Таким чином, удосконалення системи вищої школи в Україні не лише передбачає впровадження новаторських підходів в освітні процеси, але й зобов'язання сприяти формуванню високої академічної культури, призначеної для прийняття та поглиблення ціннісних стандартів усіх учасників освітнього процесу. Утвердження чесності й етичних цінностей вимагає посилення контролю за академічною доброчесністю, виявлення та усунення плагіату та інших порушень етичних стандартів.

Для розбудови цілісної та продуктивної системи забезпечення академічної доброчесності у вітчизняній вищій школі український дослідник В. Садик у своїй науковій праці «Академічна доброчесність: міфічна концепція чи дієвий інструмент забезпечення якості вищої освіти?» пропонує реалізувати групу заходів, які ми наочно представили на рис. 1.

Усі ці наведені заходи саме і дозволять в практичному сенсі розвинути академічну доброчесність, яка буде виступати найважливішим інструментом забезпечення нової європейської якості вищої освіти.

Висновки із зазначених проблем і перспективи подальших досліджень у поданому напрямі. Тема академічної доброчесності як імператив для освітнього процесу в системі вищої школи актуальна для всіх вузів світу, українські заклади вищої освіти не є тут винятком. Дослідження та впровадження кращого доступного досвіду у діяльність університетів буде сприяти підвищенню рівня якості освітнього та наукового процесів на основі принципів академічної доброчесності. Академічна доброчесність визначається не лише дотриманням правил і стандартів, а й внутрішнім переконанням у необхідності чесної поведінки в процесі навчання та наукових досліджень. Впровадження принципів академічної доброчесності в освітній процес університетів сприятиме створенню сприятливого середовища для розвитку інтелектуальної та духовної культури серед студентів і науковців. Дослідження, аналіз та адаптація кращих практик в галузі академічної доброчесності з урахуванням міжнародного досвіду дозволить університетам ефективно боротися з академічним плагіатом, забезпечуючи високу якість освіти та наукових досліджень.

Застосування цих принципів також сприятиме формуванню відповідальної громадянської позиції у студентів та викладачів, що важливо для сталого розвитку суспільства. Таким чином, активне

впровадження принципів академічної доброчесності стане джерелом стимулювання процесу постійного підвищення якості освіти та наукових досліджень в українських університетах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Академічна доброчесність : виклики сучасності : збірник наукових есе учасників дистанційного етапу наукового стажування для освітян (Республіка Польща, Варшава, 02.12-13.12.2019). *Польсько-українська фундація «Інститут Міжнародної Академічної та Наукової Співпраці», Духовна Академія Університету Кардинала Стефана Вишинського*, Фундація ADD. Варшава, 2019. 148 с.
2. Ревуцька С.К., Зінченко В.М Академічне письмо : навч. посібник. Кривий Ріг, 2019. 130 с.
3. Бабух І.Б. Методологія та організація наукових і прикладних досліджень у маркетингу : навч. пос. для здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня. Чернівці : Чернівець. нац. ун-тет ім. Ю. Федьковича, 2024. 260 с.
4. Закон України «Про освіту». 2017. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/-laws/show/2145-19>
5. Зінченко В. Академічна доброчесність як основа сучасного процесу. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2020. Вип 31. Том 3. С. 198–205.
6. Етичний Кодекс Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.
7. Крок за кроком до нової академічної культури (за результатами року роботи Проекту сприяння академічній доброчесності в Україні – SAIUP). URL: <http://www.saiup.org.ua/novyny/krokza-krokom-novoyiakademichnoyi-kultury/>.
8. Ніколаєв Є. Як просувати цінності академічної доброчесності в українських університетах? URL: <https://www.skeptic.in.ua/wpcontent/uploads/Promo-tingAcademic-Integrity.pdf>
9. Сазик В. Академічна доброчесність: міфічна концепція чи дієвий інструмент забезпечення якості вищої освіти? URL: <http://education-ua.org/ua/articles/930-akademichnadobrochesnist-mifichnakontseptsiya-chi-dievij-instrument-zabezpechennyayakosti-vishchoji-osviti>.
10. Як побороти корупцію в освіті : поради на 356 сторінках. 2015. URL: <http://corruptua.org/2015/01/yak-poborotikoruptionsiyu-v-osviti-poradi-na-356-sto-rinkah/>.
11. Comparison of policies for Academic Integrity in Higher Education across the European Union (2013). *Impact of Policies for Plagiarism in Higher Education Across Europe. The Project of the European Union under Erasmus, Lifelong Learning Programme, Modernisation of Higher Education* (2010–2013). URL: <http://plagiarism.cz/ippheae/files/D2300%20EU%20IPPHAE%20CU%20Survey%20EUwide%20report.pdf>

REFERENCES

1. Akademichna dobrochesnist: vyklyky suchasnosti: zbirnyk naukovykh ese uchasnykiv dystantsiinoho etapu naukovoho stazhuvannia dlia osvitiian (2019) [Academic Integrity: Challenges of the Present: Collection of Scientific Essays by Participants of the Remote Stage of Scientific Internship for Educators]. Varshava, Fundatsiia ADD.
2. Revutska S. K., & Zinchenko V. M. (2019) *Akademichne pysmo* [Academic writing]. Kryvyi Rih. [in Ukrainian]
3. Babukh I. B. (2024) *Metodolohiia ta orhanizatsiia naukovykh i prykladnykh doslidzhen u marketynhu* [Methodology and organization of scientific and applied research in marketing]. Chernivtsi: Chernivets. nats. un-tet im. Yu. Fedkovycha. [in Ukrainian]
4. Zakon Ukrainy "Pro osvitu" (2017) [Law of Ukraine "On Education"]. Available at: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (accessed March 18, 2024). [in Ukrainian]
5. Zinchenko V. (2020) Akademichna dobrochesnist yak osnova suchasnoho protsesu [Academic integrity as the basis of the modern process]. *Aktualni pytannia humanitarnykh nauk – Topical issues of the humanities*, vol. 31, tom 3, pp. 198–205.
6. Etychnyi Kodeks Chernivetskoho natsionalnoho universytetu imeni Yuriiia Fedkovycha [Ethical Code of Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University].
7. Krok za krokom do novoi akademichnoi kultury (za rezultatamy roku roboty Proektu spryiannia akademichnii dobrochesnosti v Ukraini – SAIUP) [Step by step to a new academic culture (based on the results of the year of the Project to Promote Academic Integrity in Ukraine – SAIUP)]. Available at: <http://www.saiup.org.ua/novyny/-krozkakrokom-novoyiakademichnoyi-kultury/> (accessed March 16, 2024). [in Ukrainian]
8. Nikolaiev Ye. Yak prosuvaty tsinnosti akademichnoi dobrochesnosti v ukrainskykh universytetakh? [How to promote the values of academic integrity in Ukrainian universities?]. Available at: <https://www.skeptic.in.ua/wpcontent/uploads/Promo-tingAcademic-Integrity.pdf> (accessed March 16, 2024). [in Ukrainian]
9. Satsyk V. Akademichna dobrochesnist: mifichna kontseptsiia chy dievyi instrument zabezpechennia yakosti vyshchoi osvity? [Academic Integrity: a Mythical Concept or an Effective Tool for Quality Assurance in Higher Education?]. Available at: <http://education-ua.org/ua/articles/930-akademichnadobroches-nist-mifichnakontseptsiya-chi-dievijinstrument-zabezpechennyayakosti-vishchoji-osviti>. [in Ukrainian]
10. Yak poboroty koruptsiuu v osviti: porady na 356 storinkakh (2015) [How to fight corruption in education: tips on 356 pages]. Available at: <http://corruptua.org/2015/01/yak-poboroty-koruptionsiyu-v-osviti-poradi-na-356-sto-rinkah/> (accessed March 15, 2024). [in Ukrainian]

12. Comparison of policies for Academic Integrity in Higher Education across the European Union (2013). *Impact of Policies for Plagiarism in Higher Education Across Europe. The Project of the European Union under Erasmus, Lifelong Learning Programme, Modernisation of Higher Education*. Available at: <http://plagiarism.cz/ippheae/files/D2300%20EU%20IPPHEAE%20CU%20Survey%20EUwide%20report.pdf> (accessed March 15, 2024).

Ilona Babukh, Petro Nikiforov, Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University. Academic integrity as an imperative of the educational process in the system of higher education.

Annotation. The article **aims** to analyse the concept of "academic integrity" and its application in Ukraine and countries of the European Union. The research methods include an analysis of legislative norms aimed at promoting academic integrity and a study of successful European practices for addressing violations of academic integrity. Additionally, measures proposed by the Ukrainian academic community to resolve this important issue are discussed. The article offers a descriptive overview of academic dishonesty among Ukrainian students and suggests ways to encourage academic integrity within Ukrainian universities. **Results.** Legislative changes establishing academic integrity in Ukrainian higher education institutions are shaped by the Law of Ukraine "On Education," which sufficiently defines the concept. European countries have their own practices for combating and preventing violations of academic integrity. Because of the specificity of the Ukrainian education system, virtually 100% of domestic students engage or have engaged in cheating or let other students copy their work despite being familiar with the concept of "academic integrity". Common violations include plagiarism, fabrication, cheating, bribery, and biased assessment. Notably, there are differing expectations and levels of responsibility for academic integrity depending on the role in the university hierarchy; teachers, researchers, and students all have a specific set of rules they are to follow. In Ukraine, academic integrity policies are typically implemented at the university level, with institutions creating regulations or codes of conduct and organizing events dedicated to the problem of academic dishonesty. All these policies are often reflected on university websites. **The practical significance of the study.** Understanding academic integrity as imperative for the educational process in Ukrainian higher education is emphasized. Implementing academic integrity principles can elevate the Ukrainian higher education system to European standards, fostering an environment conducive to intellectual and spiritual development among students and scholars.

Keywords: academic integrity, educational process, scientific research, plagiarism, moral and ethical values, cheating, ethical behavior; academic responsibility, academic culture, student honor code, teacher ethics code.